

LUẬT TỤC ÊĐÊ VỀ BẢO VỆ RỪNG, ĐẤT ĐAI, NGUỒN NƯỚC

Dân tộc Êđê thuộc nhóm ngôn ngữ Nam Đảo (Malayô-Pôlynêdi), hiện có trên 160.000 người định cư chủ yếu ở các huyện M'Đrăk, Ea Kar, Krông Pắc, Krông Bông, thành phố Buôn Ma Thuột, Buôn Đôn bao gồm các nhóm địa phương khác nhau: Êđê Kpă, Adham, M'Dthur, K'Tul, Blô, K'rung, Bir, Krông, Hmok, Hwing, Êning, Kdrao, Arul... với trên 30 dòng họ khác nhau định cư rải rác trên đại bàn 534 buôn của tỉnh Đắk Lắk.

Từ bao đời này, đồng bào Êđê sống theo từng buôn. Mỗi buôn có khoảng từ 140-150 ngôi nhà dài với khoảng trên 500-600 người, bao gồm các thành viên của một dòng họ hoặc vài dòng họ hợp thành, buôn thường mang tên người chủ bến nước (pô pin êa), chủ yếu là tên người phụ nữ (mẫu hệ). Buôn có bến nước, nhà cộng đồng, rừng thiêng, đất định cư, đất canh tác, khu nhà mồ (nghĩa địa)... Buôn của người Êđê được quản lý theo luật tục của cộng đồng. Luật tục Êđê có trên 236 điều, bao gồm các nội dung về quan hệ cộng đồng, quan hệ của chủ buôn với dân buôn, giữa cha mẹ với con cái, về sở hữu tài sản, sở hữu đất đai, rẫy nương, nguồn nước, giữ gìn an ninh trật tự cộng đồng... Trong đó, những điều luật tục được cộng đồng quan tâm hơn cả là: Bảo vệ rừng, đất đai, nguồn nước.

Những nội dung được nêu trong tham luận này, bên cạnh khai thác những điều có sẵn trong luật tục cổ truyền đã được công bố trong những cuốn sách xuất bản vào những năm trước đây, nó còn được bổ sung những điều mới được sưu tầm ở các buôn làng dân tộc Êđê, M'ông thuộc 13 huyện, thành phố Buôn Ma Thuột. Nghĩa là nó còn lưu truyền, gìn giữ và sống trong các buôn làng Êđê như một báu vật, một cẩm nang nhằm bảo vệ nguồn tài nguyên thiên nhiên quý giá của tổ tiên, ông bà để lại.

Luật tục Êđê về bảo vệ rừng, đất đai, nguồn nước bao gồm các nội dung chính: Bảo vệ rừng, bảo vệ đất đai, bảo vệ nguồn nước suối, bảo vệ động thực vật

quý hiếm của núi rừng và sự khiếu nại của muôn loài về sự tàn phá của con người đối với tài nguyên của núi rừng.

- **Về bảo vệ rừng:** Khẳng định rừng là vàng, là tài sản lớn nhất của tổ tiên ông bà để lại cho con cháu. Rừng là tài nguyên quý giá nuôi sống con người, che chở cộng đồng hàng nghìn năm nay. Nếu rừng bị tàn phá, con người sẽ không còn nguồn sống và sẽ bị thiên nhiên trừng phạt, như hạn hán, lũ lụt, mất mùa, đói kém:

“ Đi trong rừng thấy cây thẳng không được chặt

Thấy cây to không được hạ

Rừng già không được phát rẫy

Rừng có cây to không được làm nương

Mất rừng con chôn, con nhím không còn chỗ để trú

Không còn nơi để kiếm ăn

Con người không còn rừng để sống... ”

Chính vì vậy, bảo vệ rừng là trách nhiệm của mỗi người và của cả cộng đồng. Ở nội dung này, luật tục còn nhắc nhở mọi người: Rừng là nguồn sống duy nhất của mọi gia đình, do đó “ làm rẫy phải giữ lấy rừng”, phải góp phần nuôi sống rừng, làm cho rừng xanh tươi mãi mãi:

“ Làm rẫy không được phát rừng già

Làm nhà không đowcj chặt cây to

Chặt một cây phải trồng bảy cây

Chặt cây to phải chừa cây con

Làm như thế rừng không bị mất

Làm như thế rừng xanh tươi mãi mãi... ”

- **Về bảo vệ tài nguyên đất đai:** Thể hiện các nội dung có tính khuyến răn, giáo dục rất cụ thể: Không phá đất đồi dốc; đề phòng lở đất; không chặt cây ven sông suối làm trôi đất; đề phòng lửa cháy rừng làm hư đất; không được bán đất của tổ tiên, ông bà để lại; giữ đất là giữ được vàng để trồng ra lúa, bắp, hoa màu; không nên tranh chấp đất đai. Những nội dung này đều khẳng định đất đai là nguồn tài nguyên quý giá nhất của con người: Có đất mới có rừng, có sông suối, có rẫy, có cuộc sống của con người và muôn vật. Không có đất con người và muôn vật sẽ không tồn tại. Chính vì vậy mà họ coi: “tấc đất là tấc vàng”, mọi người phải cùng nhau gìn giữ nguồn đất đai vô tận của của thiên nhiên để tồn tại và phát triển

“ Đất đai xưa có rừng bảo vệ

Đất đai xưa có sông núi bảo vệ

Buôn làng xưa có đất rừng che chở

Con người sống nhờ đất rẫy nương

Con người sống nhờ đất rừng...”

“Đất ông bà chúng ta cùng nhau bảo vệ

Đất ông bà chúng ta cùng nhau gìn giữ

Làm rẫy không được phá rừng

Làm nhà không được chặt cây đầu nguồn

Để cháy rừng là có tội lớn...”

- **Về bảo vệ nguồn nước:** Bao gồm các nội dung: Bảo vệ đầu nguồn suối, nước; bảo vệ bờ suối; không làm ô nhiễm nguồn nước. Từ những nội dung này, luật tục khẳng định: Nguồn nước đối với con người và muôn vật vô cùng quan trọng, thiếu nó con người và muôn vật sẽ không tồn tại. Có nước, sự sống trên mặt đất sẽ sinh sôi, phát triển. Do đó, bảo vệ nguồn nước là bảo vệ nguồn sống của cộng đồng:

“Bảo vệ nguồn nước, sông suối là bảo vệ sức khoẻ cộng đồng

Bảo vệ nguồn nước là bảo vệ mùa màng

Không có nước con người không sống được...”

Cây bờ suối không được chặt trụi

Cây đầu nguồn không nên chặt phá

Mất cây rừng sẽ gây hạn hán

Mất cây rừng sẽ gây ra lũ lụt...”

- **Bảo vệ thú rừng:** Bao gồm các nội dung: Muôn thú trên rừng là bạn; không được đặt bẫy săn bắt thú; săn bắt chim thú chỉ được săn bắt con đực không được săn bắt con cái (bắt con heo không được bắt con mẹ); ở rừng vắng chim thú như ở buôn làng vắng người; bảo vệ chim thú là bảo vệ nguồn sống của cộng đồng:

“Chim thú trong rừng ta phải bảo vệ

Thấy chim thú không nên đuổi bắt

Bắt con chồn không được bắt con mẹ

Bắt con chim không được bắt con mẹ

Bắt con cá không được bắt con mẹ

Bắt con thỏ không được bắt con mẹ...”

- **Bảo vệ cây rừng:** Bao gồm các nội dung: Bảo vệ cây đầu nguồn, bảo vệ cây rừng bên bờ suối, bảo vệ cây rừng ở bến nước, bảo vệ cây rừng ở khu rừng già, bảo vệ cây rừng ở khu rừng non. Bởi cây rừng là mái nhà của cộng đồng, mất cây rừng đất sẽ xói mòn, nguồn nước sẽ cạn kiệt, con người và muôn loài sẽ bị huỷ diệt. Do đó bảo vệ cây rừng là bảo vệ môi trường sinh thái của cộng đồng:

“Rừng đã có từ đời bà

Núi đã có từ đời ông

Cây rừng đã có từ thời xưa của ông bà để lại

Bảo vệ cây rừng là bảo vệ làng buôn

Bảo vệ cây rừng là bảo vệ rẫy nương

Bảo vệ cây rừng là bảo vệ bến nước

Bảo vệ cuộc sống của nhân dân... ”

- Muôn loài khiếu kiện con người: Đây là bức tranh sinh động về sự lên án của muôn loài đối với hành động phá rừng, đất đai, nguồn nước của con người. Nó là tiếng nói đấu tranh, là lời kêu cứu khẩn cấp (SOS) về tài nguyên thiên nhiên và môi trường sinh thái đang bị huỷ diệt:

“ Con người để cháy rừng

Con người chặt phá rừng

Con người diệt hết muôn thú

Tội ấy Dàng phải xử... ”

Đây là cuộc khiếu kiện, đòi xét xử đầy tính dân gian, nhưng chứa đựng nội dung giáo dục rất lớn đối với mọi người trong việc bảo vệ rừng, đất đai, nguồn nước, muôn loài. Thiếu nó sự sống trên trái đất sẽ không còn.

“ Ông bà giữ rừng cho con cháu

Ông bà giữ đất cho con cháu

Ông bà giữ nước cho con cháu

Rừng, đất, nguồn nước không còn

Con người, muôn loài sẽ không tồn tại... ”

Nhìn chung, các nội dung trên đây là những tri thức dân gian của cộng đồng người Êđê, được đúc kết từ cuộc sống và tồn tại hàng ngàn năm nay với mục

đích giáo dục cộng đồng dân buôn (nhất là thế hệ trẻ) về ý thức bảo vệ môi trường, giữ gìn tài nguyên thiên nhiên: Rừng, đất đai, nguồn nước và muôn loài.

Nó là những điều luật tục sơ khai của người Êđê, nhưng rất gần gũi với Bộ Luật bảo vệ rừng và tài nguyên của Nhà nước đã ban hành. Nó rất có giá trị đối với thực tiễn hiện nay ở Tây nguyên nói riêng và đất nước ta nói chung.

Đây là những nội dung cơ bản để các buôn làng vận dụng nhằm bảo vệ môi trường, giữ gìn thiên nhiên, đưa vào quy ước xây dựng buôn văn hoá; tiếp tục thực hiện có hiệu quả cuộc vận động “Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hoá” (giai đoạn 2006 – 2010), đồng thời thực hiện có hiệu quả Nghị quyết Đại hội Đảng bộ tỉnh Đắk Lắk lần thứ XIV và Nghị quyết Đại hội toàn quốc lần thứ X, vì mục tiêu dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ và văn minh./.

Trương Bi

Sở văn hóa thể thao và du lịch Đắk Lắk